HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מסורת הש"ס

ג) שבת מ. יומא ס: ב"ב קנה. מוגן לד. (סה. קיג):), **ד)** נקמן מ., **ה)** נקמן מ: [נעיל ע"ז ה:], **ו)** ע"ז ה., **ז)** ר"ה מגילה וקן נקמן, **ח)** כלי"ל נג: [מגיהה יד. ע"ז], **ט)** [נגיעין סב. וקן במגמות נב. כר תוריין פיקס"י כון תוכה מכן ביומא עח. ופסוקה מג: ועי"ז נג:

ונמגיהה יד: מיקה כר מריש מו כר תוריין ולא פיקס"י כלוס], **י)** בס"ק: מלמידי יסו, **יא)** [ע"ש תוס' יומא נ: ד"ה ממר מכיי],

תורה אור השלם

1. לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת:
תהלים צב ג

2. יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים:
תהלים קמו ח

3. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וְאִתָּם לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נֶחְתָּ הוּא:
מלאכי ב ה

הגהות הב"ח

(א) גמ' דממרל הוי ופתח: **(ב)** רש"י ד"ה היינו בעיין היינו הך להא בכרכת:

גליון הש"ם

תום' ד"ה לא כו' לחומרא כו' ולא שייך כבא לומר פקח ברכות (קונמג"ע סימן ר"ט ס"ק ג' הקשה כן) לכאר כתב הרש"ל בפקחים קג ע"א בפי' רשב"ם ד"ה להודיעך כמו. ל"ש כן גלא בברכת המזון שהברכות שיון מעכבות. אבל בברכת המזון תקור לגמול גלא בירכה ע"ש. ולא הוי כאן מצה ברכה בעצלה. דאם לא יברך יהא תקור לו לעשות. אח"ז לפימי בתוכן הטור (סימן רי"ז) בש"ב מקבלת דעפקים ולא כניל דבני הרש"ל. ועי' מ"ש לקמן (מ"ט ע"ב) בתוס' ד"ה ר"מ: **באד"ה שאמר בפה"ע** תחת בפה"נ. משמע מזה דאם שייך על היין בפה"ע גלא יצא. וכ"כ המג"א סימן ר"ח ס"ק ג' בש שם תשובת רי"ו הלוין ותמוה לי. דהא יין יש פרי עליו. דהא מברכין בפה"ע וש"כ שפיר מברך בפה"ג. גלא הכי לו לברך יותר שהוא מגמן. וש"כ לא גרע מפרק שהכל דקיי"ל דיוקא. אח"ז מלמלתי בעזה"י בתשובה גיתא ווכלים מלק פו"ח סק"ע דהעלה לעיקר דיקא:

רב נסים גאון

כבר בטלום מפני תרעומת המינין. בהלמוד ארץ ישראל של זה הפרק פירשוה בדין היה שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום מפני מה אין קורין אותן מפני טענת המינין שלא יהו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה בסיני: **מקום** שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום פירשוהו בתוספ' (פרק א') אלו ברכות שמקצרין המברך על הפירות ועל המצות כו' ואלו ברכות שמאריכין בהן ברכות של תעניות וברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים כו' ובגמ' דבני מערבא (פרק א) גרסי ר' יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך: **הניחא למאן** דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. עיקר חלוקה של רב ור' יוחנן בפרק כיצד מברכין (דף נ) ובגמ' דבני מערבא בפרק הרואה מקום (הלכה א) גרסי ר' יעירה בר' יהודה בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה אמר ר' חנמומא ואנא אמינא טעמא (תהלים קמה) ארוממך אלוהי המלך:

עין משפט נר מצוה

ם א מיי' פ"ח מהלכות תפלה ה"ב סמג עשין ע"ב טור ושו"ע או"ח סימן ס' סעיף ג:
נא ב מיי' פ"ו מהלכות תמידין ומוספין ה"ב:
נב ג מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה יג (סמג עשין כז) טור ושו"ע או"ח סי' נט סעיף ג ד ג:
נג ד מיי' פ"ח מהלכות ק"ש הלכה ה (סמג עשין יח) טוש"ע או"ח סימן סו סעיף ג:
נד ה מיי' פ"ח מהל' ק"ש הלכה ז טוש"ע או"ח סימן סו סעיף י:
נה ו מיי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה י סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן קיג סעיף ז:

מוסף רש"י

בגבולין. כל מון לעזרה קרי נזולין (יומא סט:). **נחמא.** לסס (לקמן לד:). **ואמונתך** בלילות. ולסו אמונה יס כלן, לפי שאין לך אדס שאין נפשו נפצה עליו בלילה מריב עמל ועוכה שנמרס בלילה, וכשעולה לנקיט הנשמה בלילה אין הנשמה רוצה לשוב עוד בקבלו, לומר לה הקב"ה שוב למקומך כתוך כאדם (והיל אומרת) אילי רוצה לוותר אמונתי בעגלו שהוא הלמיון כי והפקיד בידי שנאמר (תהלים לא ו) בידך אפקיד רוחי, ושוב הקב"ה אמונה ומחזיקה אללו ובבקר עושה לו נס וממתיך את כחו ואינו חלש מכל מה שעשה לאמתו, ועל זה נאמר (סיכה ג כג) מלשים לבקרים רבה אמונתך (סידור רש"י סי' תכג, מחז"ו סי' קא). **בר אוריאן.** בן תורה (ג'יטין שב. מנחות נג.).

רבינו חננאל

אלא אי אמרת קורא אהבת עולם בריישא וקורא אחריה שמע משום דאכתי לא מטי זמן יציאה אור, וכי מטא הנץ החמה ומטי זמן יציאה אור קרי ליה נמי יוצר אור, מאי אין מעכבות זו את זו, דהא קרי להו לתרוייהו, אלא לאו יוצר אור, ואהבה רבה מניחה לגמרי, והיינו דברכות אין מעכבות זו את זו. ואמר וכי מכללא הוי מאי איכא למימר הא איתבריר' דיוצר אור היא, ודחיינא אי מכללא שמעינן איכא למימר ברכה אחת שבשינוי במסכתא תמיד אהבת עולם היא, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו דקאמר רשב"ל סדר ברכות, פי' דאי קדים ברכת אהבת עולם לשל יוצר אור לא מעכבא אלא הדר בריך בתר אהבת עולם ברכת יוצר אור. וכיון דהא דאמר רשב"ל לא אבריה לן דאיתמר בהדיא משמיה, והא רב יצחק בר יוסף אמר מכללא איתמר, (ד)עבדינן כשמואל דאמר בהדיא אהבה רבה. והאידנא אי אקדים ובריך אהבת עולם וקרי ק"ש והדר קרא יוצר אור יצא ידי חובה, דברכות לקרותן כסדרן אין מעכבות זא"ז, אבל אם הניח אחת לגמרי לא יצא ידי חובתו. א"ר יהודה אמר שמואל **אף בגבולין בקשו לקרות כן ומפני מה בטלום מפני תרעומת המינין.** פירוש שלא יאמרו אין עיקר תורה אלא עשרת הדברות. ירושלמי מפני טינת המינים שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו בסיני. **פשיטא היכא דקא** **משום** דלא מטא זמן יוצר אור. דנהי דתקינו תמיד מעיקרא עמוד השחר פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר יוצר אור לגמרי כדתקינן כ): **ברכה** אחת למשמר היוצא וכו'. תימה קלא מאי היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות: **פתח.** ומאר נא"י מלמינו מלך העולם והיה סבור שהיה יין והנין שהיה שכר ואחר שהנין שהיה שכר סיים שהכל: **לא לאתויי נהמא.** ופירש רב אלפס השתא דלא אפשיטא בעין מזלינן לקולא ואפילו פתח במתרת וסיים בשברת יצא. ור"י הי' אומר [ס] למומרת לנריך לנרך פעם אחת. ומיהו היה אומר ר"ת אם היה יודע בבירור שעשה בדבוקו שאמר בורא [ס] פרי העץ אחת (בורא) פרי הגפן דאמור כדי דבור יכול לאחוז בו. וכן בי"ט בחתימה אל יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת ואחר כאמר כדי דבור יצא והא דאמר בגמרא יודע שהוא שהוא י"ט. והקשה הר"ר יעקב מקינון מאי קא משמע ליה והא ולאי מלות אינן לריכות כוונה. והיה אומר הר"י דהיינו בשומע תפלה אחורי בית הכנסת ולא שהוא בתוכו ליכנס ולשתוק. אבל היכא דאתכוין לברך על היין ואמלא שכר לא אמר: **להגיד בבקר חסדך.** תסך שהקדוש ב"ה עשה לנו בשלים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שלאו מלפים שיאמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאלנו ישראל. ג"י ע"ד המדר' (רבה תיכה ג) מדשים לבקריס רבה אמונתך שאלם מלמיון ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה: **אמת ויציב וכו'.** לא קאי על השכיבה אלא קאי אהדור הזה וכו'. וכן אימא בהכי"ס. ואימא בירושלמי הני מרגיעתא לית בי' עיסא פירוש שאין לה שומא כל מה שאפשר מתגני לה כדאמר לקמן (ד' ג ג) נמל דפתח ואמר הגל הגדול הגבור והנורא והיה מאריך הרבה ול"ל כ' אינא סיימא לשמעי דמרך כי כל פה לא יוכל לספר שבחו:

כלע

משום דלא מטא זמן יוצר אור. דנהי דתקינו תמיד מעיקרא עמוד השחר פי' רש"י מיהו לא הוה שעה לומר יוצר אור, וכי מטא הנץ החמה ומטי זמן יציאה אור קרי ליה נמי יוצר אור, מאי אין מעכבות זו את זו, דהא קרי להו לתרוייהו, אלא לאו יוצר אור, ואהבה רבה מניחה לגמרי, והיינו דברכות אין מעכבות זו את זו. ואמר וכי מכללא הוי מאי איכא למימר הא איתבריר' דיוצר אור היא, ודחיינא אי מכללא שמעינן איכא למימר ברכה אחת שבשינוי במסכתא תמיד אהבת עולם היא, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו דקאמר רשב"ל סדר ברכות, פי' דאי קדים ברכת אהבת עולם לשל יוצר אור לא מעכבא אלא הדר בריך בתר אהבת עולם ברכת יוצר אור. וכיון דהא דאמר רשב"ל לא אבריה לן דאיתמר בהדיא משמיה, והא רב יצחק בר יוסף אמר מכללא איתמר, (ד)עבדינן כשמואל דאמר בהדיא אהבה רבה. והאידנא אי אקדים ובריך אהבת עולם וקרי ק"ש והדר קרא יוצר אור יצא ידי חובה, דברכות לקרותן כסדרן אין מעכבות זא"ז, אבל אם הניח אחת לגמרי לא יצא ידי חובתו. א"ר יהודה אמר שמואל **אף בגבולין בקשו לקרות כן ומפני מה בטלום מפני תרעומת המינין.** פירוש שלא יאמרו אין עיקר תורה אלא עשרת הדברות. ירושלמי מפני טינת המינים שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו בסיני. **פשיטא היכא דקא** **אלא אי אמרת אהבה רבה הוו אמרי מאי** ברכות אין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי [ו]ואי מכללא מאי דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו [ז]סדר ברכות: וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן. וכן ב"ש בחתימה אל יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר כתוך כדי דבור יצא והא דאמר בגמרא יודע שהוא שהוא י"ט. והקשה הר"ר יעקב מקינון מאי קא מבעיא ליה והא ולאי מלות אינן לריכות כוונה. והיה אומר הר"י דהיינו בשומע תפלה אחורי בית הכנסת ולא שהוא בתוכו ליכנס ולשתוק. אבל היכא דאתכוין לברך על היין ואמלא שכר לא אמר: **להגיד בבקר חסדך.** תסך שהקדוש ב"ה עשה לנו בשלים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שלאו מלפים שיאמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאולה ישראל. ג"י ע"ד המדר' (רבה תיכה ג) מדשים לבקריס רבה אמונתך שאלם מלמיון ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה: **אמת ויציב וכו'.** לא קאי על השכיבה אלא קאי אהדור הזה וכו'. וכן אימא בהכי"ס. ואימא בירושלמי הני מרגיעתא לית בי' עיסא פירוש שאין לה שומא כל מה שאפשר מתגני לה כדאמר לקמן (ד' ג ג) נמל דפתח ואמר הגל הגדול הגבור והנורא והיה מאריך הרבה ול"ל כ' אינא סיימא לשמעי דמרך כי כל פה לא יוכל לספר שבחו:

כלע

אלא אי אמרת אהבה רבה הוו אמרי מאי ברכות אין מעכבות זו את זו דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי [ו]ואי מכללא מאי דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו [ז]סדר ברכות: וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן. וכן ב"ש בחתימה אל יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר כתוך כדי דבור יצא והא דאמר בגמרא יודע שהוא שהוא י"ט. והקשה הר"ר יעקב מקינון מאי קא מבעיא ליה והא ולאי מלות אינן לריכות כוונה. והיה אומר הר"י דהיינו בשומע תפלה אחורי בית הכנסת ולא שהוא בתוכו ליכנס ולשתוק. אבל היכא דאתכוין לברך על היין ואמלא שכר לא אמר: **להגיד בבקר חסדך.** תסך שהקדוש ב"ה עשה לנו בשלים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שלאו מלפים שיאמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאולה ישראל. ג"י ע"ד המדר' (רבה תיכה ג) מדשים לבקריס רבה אמונתך שאלם מלמיון ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה: **אמת ויציב וכו'.** לא קאי על השכיבה אלא קאי אהדור הזה וכו'. וכן אימא בהכי"ס. ואימא בירושלמי הני מרגיעתא לית בי' עיסא פירוש שאין לה שומא כל מה שאפשר מתגני לה כדאמר לקמן (ד' ג ג) נמל דפתח ואמר הגל הגדול הגבור והנורא והיה מאריך הרבה ול"ל כ' אינא סיימא לשמעי דמרך כי כל פה לא יוכל לספר שבחו:

כלע

התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב [ג]דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא [ד]כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר החתום כללו של דבר לאתויי מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא לאתויי נהמא ותמרי ה"ד אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו לעיין לא צריכא כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא] דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני: אמר רבה בר [ה]חיננא סבא משמיה דרב [ה]כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר [ו]להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: ואמר רבה בר חיננא [ו][סבא] משמיה דרב [ו]המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב [ז]ה' זוקף כפופים מיתיבי [ז]מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר ליה [ו]שמואל לחייא בר רב [ח]בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם. רב

היה שהוליאם ממלריים ובקע להם היס והעבירם. ובכתם תמת ותמונה מדבר בה חף על העתידות שאלו מלפים שיקיים לנו הבטחתו ותמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהלריכנו על במות תויינו כל אלה הנסים המלריכים תמיד: **כשהוא כורע.** בתחות ובהולתה כורע בברוך וזוקף את עלמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמו): **נחת.** לשון הכנעה:

כתיב

נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשברא הוא ופתח ומברך. ה"ג מאן דנקיט כסא דשברא וסבר חמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא יצא, אלא אי פתח ואמר ברוך אתה אמ"ה שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן מאי, בתר ברכה אזלינן ויצא או דילמא בתר חתימה אזלינן ולא יצא. ואתינן למפשטיה מהא דתניא שחריית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא וכו', ש"מ בתר חתימה אזלינן ולא יצא. ודחינן שאני התם דהא קא מברך אחתימה ברוך אתה ה' יוצר המאורות ועלה סמכינן, אבל

הכא דליכא ברכה בחתימה איכא למימר אפתיחה סמכינן. ולא אימשט בעיין מהא שנויא (דאוקי) [דקאמר] בא"י יוצר המאורות ואמר הניחא לרב דאמר [כל] ברכה שאין בה הזכרת ה' אינה ברכה שפיר אלא לר"י דאמר] כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, הא לית בה מלכות. ושנינן הא זה ששנינו בחיצונה שחריית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא, כיון דאמר רבא בר עולא כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה ולא משמע ממש, הוא הדין נמי כיון דפתח בתחילת ברכה במלכות והזכרת השם, ההיא מלכות דפתיחה אחתימה נמי מיחשבא. ת"ש מסיפא כללו של דבר הכל הולך אחר חיתום ברכות, מאי לאו לאתויי כה"ג דלא יצא, ה"ד כגון דפתח בשהכל וחתם בבורא פרי הגפן, ודחינן לא (הוי) [דאי] כללא לאתויי נהמא ותמרי. ומקשינן אי אכיל נהמא וסבר תמרי נינהו וברוך על העץ וחתם הזן מי נפיק. ואסיקנא אלא כגון דאכל תמרי וסבר נהמא הוא ופתח ברוך אתה אמ"ה הזן את העולם כלו וחתם על הארץ ועל פרי העץ, דכי האי גונא ודאי יצא, דאפילו ברך אתמרי נמי הזן יצא, דתמרי נמי מיזן זיין, ולא אימשט בעיין ומסתברא לא יצא, מיהו בהדיא לא אתמר ויש מי שאומר לקולא.